

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Филологиялық серия
1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Филологическая серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-3528

№ 2 (2023)

Павлодар

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА**

Филологическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

О постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ30VPY00029268

выдано

Министерством информации и общественного развития
Республики Казахстан

Тематическая направленность
публикация материалов в области филологии

Подписной индекс – 76132

<https://doi.org/10.48081/EIWC1999>

Бас редакторы – главный редактор

Жусупов Н. К.

д.ф.н., профессор

Заместитель главного редактора

Анесова А. Ж., *доктор PhD*

Ответственный секретарь

Уайханова М. А., *доктор PhD*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Дементьев В. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Еспенбетов А. С., *д.ф.н., профессор*

Трушев А. К., *д.ф.н., профессор*

Маслова В. А., *д.ф.н., профессор (Белоруссия)*

Пименова М. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Баратова М. Н., *д.ф.н., профессор*

Аймухамбет Ж. А., *д.ф.н., профессор*

Шапауов Ә. Қ., *к.ф.н., профессор*

Шокубаева З. Ж., *технический редактор*

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

<https://doi.org/10.48081/SJHX5215>

*Б. Қ. Қапасова¹, С. Т. Елікпаев², Р. М. Муталиева³

Торайгыров университеті,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.
*e-mail: Kapasova1970@mail.ru

ҚАЗАҚ БАЛАЛАР ӘДЕБИЕТІНДЕГІ КЕЙІПКЕР МІНЕЗІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақалада қазақ балалар әдебиетіндегі кейіпкер ерекшеліктері талданаан. Әдебиеттегі кейіпкер мінезі туралы зерттеулер көбінесе ересектерге арналған шығармаларды талдайды. Ал балалар әдебиетіндегі кейіпкер бейнесі туралы зерттеулер, әсіресе, қазақ әдебиетінде әлі де кең қарастыруды қажет ететін сала болып отыр. Біз мақалада қазақ балалар әдебиетіндегі кейіпкер мінезінің сипаттарын халық ауыз әдебиетіндегі шығармалар негізінде талдауды дұрыс деп таптық. Себебі халық ауыз әдебиетіндегі кейіпкер бейнесі баланың тұтас болмысын ашады. Халық шығармаларында балаға өнерді, көркемөнерді танытудың классикалық әдіс-тәсілдерін таңдап алған. Баланың табиғи даму ерекшеліктерін негізге ала отырып, оны қоғамға дайындайды, табиғат сырларын ұқтырады. Кейіпкердің табиғат пен қоғамды тануы баланың дүниеге келген кезінен басталады. Балалар шығармаларында бала бейнесі алғашқыда ересектер қалауымен басталып, бірте-бірте балалар ортасындағы кішкене қоғамның өз ортасында шыңдап, содан кейін барып, ересектер ортасына әкеледі. Біз мақалада осы ерекшеліктерді көркем шығармалар арқылы бердік. Талдау кезінде қазақ балалар фольклорындағы жырлармен бірге кейінгі жазба әдебиеттің де үлгілері мысал ретінде алынды. Бұл ретте, балалар шығармаларының үздік үлгілері Б. Алтынсарин, Б. Соқпақбаев, М. Әлімбаев шығармалары арқылы балалар әдебиетіндегі көркем бейне жасалуының ерекшеліктері ашылды.

Қазақ балалар әдебиеті – баланы өмірге дайындайтын, қоғам мен табиғат сырын ұқтыратын үлкен тәрбие мектебі қызметін атқарып келген кешенді жүйе. Осы жүйенің бүгінгі жаһандану кезіндегі мәні мен маңызын, мақсаттары мен міндеттерін, бағыттарын айқындаудың да қажеттілігі туындайды. Сондықтан мақалада

кейіпкерді қоғамға дайындап, жаратылыс сырларының алғашқы әліппесін үйреткен әдебиеттің қазіргі ақпараттық технология мен жаһандану кезіндегі ролі арта түседі. Өзге өнер түрлеріне балалар шығармалары жол басшы болғанда ғана ұлттық таным мен түсінікті көңілге ұялатқан ұрпақ болатыны сөзсіз.

Мақалада балалар әдебиетіндегі кейіпкер бейнесін анықтай отырып, жаһандану кезіндегі көркем әдебиеттегі кейіпкер бейнесін жасаудың модельдерін ұсыну туралы ой түйге болады. Бұл модель кейіпкердің қоғамдық қызметі, кейіпкердің міндеті, кейіпкердің әрекеті т.б. шарттарын қамтуы тиіс.

Кілтті сөздер: кейіпкер, көркем бейне, бала, ерекшелік, қоғам, көркемдік, талдау.

Кіріспе

Балалар әдебиетінің көркемдік сипаттары суреттеу тәсілдері, бояуы жағынан ғана емес, кейіпкер мінезінің ерекшеліктерімен де ашылады. Балалар әдебиетіндегі кейіпкер мінезін зерттеу мен зерделеу, оның басты белгілерін анықтау қазақ әдебиетінде терең зерттеле қоймаған. Қазақ балалар әдебиетінде кейіпкердің түрлі мінез ерекшеліктерін ашатын, сан түрлі мақсаттағы, міндеттерді белгілеген шығармалар жазылғанымен де кейіпкердің өзгерістері әлі де зерттеуді қажет етеді.

Материалдар мен әдістер

Тақырыпты талдау кезінде қазақ балалар әдебиетінің үлгілері материалдар ретінде таңдалып алынды. Әсіресе балалар фольклорына көп көңіл бөлінді. Себебі бұл қазақ балалар әдебиетіндегі кейіпкер бейнесін жан-жақты, әрі нақты ашатын нысан деп саналды. Сонымен бірге қазақ балалар әдебиетінің классиктерінен, әр кезең өкілдері Ы. Алтынсарин, Б. Соқпақбаев, М. Әлімбаев шығармалары алынды.

Нәтижелер мен талқылау

Балалар әдебиетінің ересектер әдебиетінен басты ерекшеліктерінің бірнеше сипаттарын анықтауға болады:

- кейіпкерінің бейнесінің жас ерекшеліктеріне қарай өзгермелелігі;
- шығарманың тақырыптық-идеясы;
- шығарма жазылған кезең мен қоғам талаптары.

Әдебиеттің өзі де қоғамның суреттері дегенімізбен де, ересектер бейнесінде тұрақтылық басым. Жас ерекшеліктеріне қарай да аса өзгермелі белгілері бола бермейді. Ал балалар әдебиетін тұтас қамтитын кейіпкер мінезін ашатын белгілер ортақтығы бола бермейді. Қазақ балалар әдебиетінің зерттеушісі, ғалым Ш. Ахметов балалар шығармалары үшін 6

талапты қоя отырып, соның ең бастысы «көркем образдың нақтылығы», – дейді [1, 10 б.].

Әдебиет үшін кейіпкер бейнесіндегі нақтылық ересектер үшін шарт емес. Кей тұста кейіпкер бойындағы қай мінездің басым екендігін көркемдік тәсілдер де анықтап жатады. Ал балалар шығармасы үшін кейіпкердің бір негізгі қасиеті алға шығуы шарт. Сондықтан да біз Қожа десек, сотқар, Кендебай десек батыр, Тазша бала десек – қу, тапқыр деп басты бір қасиетін еске аламыз.

1 Балалар әдебиетінде кейіпкер бейнесі баланың өз қалауымен емес, ересектер тілегімен алдын-ала дайындалады

Балалық шақ, адамзат ұрпағы үшін оның бүкіл өміріндегі азаматтық тұлғасын қалыптастыратын алғашқы баспалдақ болса, балдырғанның таным тәрбиесін дамытатын, оған әлеуметтік өмірді, рухани әлемді танытатын өнер туындыларының ішіндегі біріншісі бұған дейін әдебиет болып келді. Сондықтан да қазақ фольклорындағы бала бейнесінің жасалу үлгілері кейінгі әдебиетте жалғасып жатты. Балалар әдебиетінің жалпы әдебиеттен өзгешеленетін тұсының бірі – бүлдіршіндердің бүгінгі қабылдауы, білімі, пайымдауы, тағылымы, сезім, эмоциясы ертеңге жол ашатындығы фольклорлық үлгілерде дәл сақталып келді. Бала бейнесі қазақ фольклорындағы жас ерекшеліктеріне қарай сатылап өсіп отырды. Мысалы, дүниеге келген сәбиге баяу әуен, ырғаққа негізделген бесік жыры айтылса, кейіннен дыбыстар бірыңғай, үндесе келетін, ойнақы, қысқа буынды сөздерден тұратын жырлар айтылады [2, 13–14 б.].

Мысалы:

Қарағым менің қандай-ды?

Мойнына садақ байлайды:

Шапқан жаудың жылқысын

Дүркіретіп айдайды [3, 14 б.].

«Бесік жыры» балаға айтылғанымен бала бейнесінен гөрі оның анасының (мүмкін әже, ата, әкесінің) тілегі мен көңілі бар. Ендеше бұл – баланың болашақтағы бейнесіне деген тілек.

Бесік жыры – кішкене бөбекке айтылатын жыр. Бұл жырдың маңызы да сонда, әуен мен саз, ананың сезімімен өріліп түседі. М. Жұмабаев: «Баланың есту сезіміне аса әсер беретін – бесік жыры. Баланы қолына алған, баланың бесігі жанына келген ана аузына тас салғандай үндемей отырмасын. Жырлай берсін», – дейді [4, 66 б.].

Кейіпкер бейнесінің қандай болуын қалау мен тілектен бастап, біртіндеп кейіпкердің өсуіне қарай оның ел мен халық мақсат-мұраттарына қарай бейнесі жасалып отырады.

2 Кейіпкер бейнесі – баланың өзі

Бала өскен сайын фольклорда шығарманы тек тыңдаушы болмайды, кейіпкермен бірге болады. Сол кейіпкердің орнына баланың өзін қояды. Бұған ойын өлеңдерін алуға болады. Баланы ойната отырып, көркемөнер мен тіршілік арасы бірігеді. Бала өлеңді тыңдаушы емес, сол өлеңнің кейіпкеріне айналады.

Балалардың ойын өлеңдерінде бала өлеңдегі кейіпкерді сырттай бақылаушы немесе оны шығарма арқылы танушы емес, бала сол тапқакты айтып, өзі кейіпкерге айналады да, өнер мен бала арасы тұтасып кетеді.

Ақтұш!

Ақ сиырдың сүтін іш!

Ақ сүт берер саған күш.

Шым-шым ыстық суға түс!

Тымау тисе, қуа түс! [3, 14 б.].

Немесе:

... жақсы деймін,

Нанын алдап жеймін!

Алдағанға көнбесе

«жаман бала» деймін! [3, 14 б.].

Екінші тапқакта балалар көп нүктенің орнына өздерінің достарының, бірге ойнайтын, қылығы жақпаған баланың атын қояды. Сөйтіп, балалардың «кішкене қоғамында» өздері тәрбиелейді. Бұл тәрбиенің құралы – тіл, көркемөнер. Сондықтан да қазақ баласы кішкене кезінен өлең сөзге, тапқыр сөзге, шешен сөзге құмартып өседі. Себебі балалар ортасындағы мәртебе мен бедел көркемсөзді дәл тауып, бояулы да суретті айта білуімен де өлшенеді.

3 Кейіпкер бейнесі әрекетке көшеді

Қазақ балалар әдебиетіндегі бала бейнесінің сатылап өсіп, дамып, әр баланың мінезіндегі бар қылықты, әрекетті, мінез ерекшеліктерін түгел қамтуының өзі де – кейіпкер бейнесінің әрекетке көшуінде. «Осы тұста бір ескертетін жағдай – балалар фольклорының кейбір үлгілерінде мазмұнға жеткілікті мән беріле бермейді. Ұйқасы оңай, ойнақы болса, әсіресе, түрлі іс-әрекеттерге айтылуы сәйкес келсе, ондай өлеңдер көбірек қолдау табады. Осындай өзгешелікті біз әсіресе ойын өлеңдерінен анық көреміз» [5, 12 б.].

Балалар әдебиетінде кейіпкер мінезінің ересектер ортасынан ерекшелігі – кейіпкер мінезі томаға тұйық қала алмауында. Кез келген оқиға әрекетке көшеді. Бала өмірі әрекетсіз болмайды. Балалар шығармаларындағы басты шарттардың бірі динамика, кез келген шығарма үшін қажет. Динамика – баланың өзінің табиғаты. Балалар қоғамы күнделікті өсіп, дамып келе жатқан кейіпкерлер ортасы. Бұл ортада тоқтау мен кідіру жоқ. Сондықтан

да бала табиғатының өзі де қозғалысты қажет етеді. Бір әрекеттен екінші, одан үшінші, бұл келесіге ауысады.

Қазақ балалар әдебиетінің негізін салушы, балаларға арнап түрлі тақырыптарда шығарма жазған Ыбырай Алтынсариннің әңгімелерінің мақсат-міндеттері – көркемсөз арқылы баланың болашағына қажет, адамшылық қасиеттерді бойға дарыту. Ы. Алтынсарин балаларға арналған әңгімелерінде ұстаз ретінде, ең бастысы тәрбиеге көңіл аударады. Тәрбиені көркем суретпен береді де, оның дидактикалық күші байқала бермейді. Жазушы балаларға арналған шағын әңгімелерін әрекетке құрады. Шағын бір эпизодты әңгімелерінің өзінде кем дегенде 2–3 әрекет болады. Ал ең көлемділерін қат-қабат әрекеттермен беріп, тұтас балалар ортасын да ашып көрсету үшін алады. Сондай көлемді шығармасы – «Бай баласы мен жарлы баласы» әңгімесі [6, 47–51 б.].

«Бай баласы мен жарлы баласы» деп аталатын әңгімеде Асан мен Үсенге қатысты әрекеттер:

- ойнап жүріп, көшкен елден қалып қоюлары;
- Асанның жылауы, Үсеннің жұрттан керекті заттарды жинап алуы;
- көштің сұрлеуін тауып, сол сұрлеуге түсулері;
- Үсеннің үйрекке тұзақ құруы;
- үйректі ұстап, пісіріп жеулері;
- Үсеннің қармақ жасауы, балық аулауы;
- Асанға шегіртке тергізуі;
- өткелден өтіп, кеш бата, тезек терулері;
- Үсеннің сақтанып от жағып отыруы;
- таң ата Асанды оятуы;
- сәскеде адасқан сұрлеуді қайта тауып, жолға түсулері;
- мола, өзенді көрулері;
- ауылдарын тауып келуі.

Жазушы Асан мен Үсеннің бастан кешкендерін баяндау үшін оқиғаны әрекетпен береді. Әрекеттер жиі өзгереді, ал әрекет пен қимыл өзгерген сайын кейіпкер мінезі де ашыла түседі.

Мысалы, М. Әлімбаевтың «Секпіл беттің сыры» деген өлеңі бар. Өлең 12–13 жастағы балаларға арналған. Бұл жастағы балалардың мінезі құбылып, балалықтан өту де бар, келесі жасөспірімдік кезеңге жетуде кейіпкер үшін де бастысы – қимыл. Өлеңтің сюжеті де әдемі лиризмге толы. Қарлығаштың балауса сезімі балалықтан айырылғысы келмейді. Бірақ тіршілік пен қозғалыс та оны алға жетелейді. Ақын балалар бейнесіндегі алғашқы бұр жарған балауса көңілдің мөлдір сезімін өзгеше өрген. Секпілді деталь ете отырып, ақын тұтас әрекетті береді.

Қарлығаштың тал бойында жоқ міні,
Әттең ғана, бетінің бар секпілі
Жұрттың бәрі қарайтындай қайрылып,
Қарлығаш жүр дегбірінен айрылып.
... «Бір сүйгізсең жақсы көрер кісіне,
Өзің түгіл кірмес секпіл түсіне».
Депті әжесі Бейбітгүлдің рас па?
Осы әңгіме тарап кетті класқа-
Кластағы ұлдар келіп шетінен,
Өбіп шықты Қарлығаштың бетінен,-
Жаз өткен соң өшті бірге секпіл де,
Сол секпілдің ізі де енді жоқ мүлде.
- Кімді жақсы көреді екен бұл қыз?-деп,
Кластастар таба алмай жүр күнде іздеп
Төмен қарап, ләм демейді Қарлығаш,
Жақсы көрер біреуінің бары рас.
Жұрттың бәрі қарайтындай қайрылып,
Қарлығаш жүр соған бола қайғырып. [7, 36 б.].

Балалар қоғамының өз заңдары бар. Ол заңдардың бастысы – кейіпкердің үнемі өзгерісте болуы. Себебі бала кейіпкер өсуі және органы тануы керек. Оның танымы мен түсінігі үшін қозғалыс керек. Бұл қозғалыс кейіпкердің мінезін танытатын негізгі белгі болып та саналады. Сол себепті де өлеңнің табиғилығы бала оны жаттап немесе оны оқып қоюында емес. Сонымен бірге өзінен секпіл іздейді, сыныптастарынан секпіл іздейді, қиялы мен ойы оны көркем әлемге әкетеді. Балалар шығармаларының өміршеңдігі де осында. Шығарманың баланың өмірімен бірге тыныстауында. Балалар шығармалары баланың өз өмірімен бірге болғанда ғана, кейіпкер жандана түседі. Сондықтан да бүгінде балалар кейіпкерлерін жасау кезінде тек көркем әдеби кейіпкерді жасап қоймайды. Оның бала өмірінде тіршілік етуі үшін қосымша жұмыс түрлері қатар жүреді.

Қазақ әдебиетіндегі Қожа бейнесі кейіпкердің әрекеттерімен есте қалды. Қожа – 6-сынып оқушысы. Жазушы Қожаның бейнесін жасауда оны үнемі әрекет үстінде береді. Алғашқы бөлімнен бастап, оқырмандарымен таныса салып, оқулық жайы, Қаратай жайы, лагерь туралы, жайлау т.б. болып кете береді. Жазушы өз кейіпкерінің іс-әрекеттері арқыл кейіпкерін ашады. Мысалы 4-тарау «Жантасқа пионер лагеріне баруға жолдама беріліп, маған берілмеуі, менің шат-шәлекей ашулануым айтылады» деп алдын-ала қысқаша аңдатпамен сол тараудағы оқиғаларды беріп отырады. Осы аңдатпаларды оқысақ, тек әрекеттерден тұрады. Әрі әрекеттер өзгеріп отырады. Дойбы ойнау, ат ұрлап мінбекші болуы, Сұлтанмен кездесу, шылым тарту, Дәулетпен

танысу осылай кейіпкер бейнесін ашудың нүктесі Майқанованың сөмкесіне бақа салуына дейін жалғасады [8, 81–83 б.].

Қожа бойындағы ұмтылыс, дүниені, ортаны тануға деген құлшыныс, қоғамдағы адамдардың ортасында өзін көрсетуге деген бет алыс – әр баланың бойында бар әрекет. Сонымен бірге бұл шығармадағы екінші бір жасырын әрекет әр баланың бойындағы қарсылық та кейіпкер мен баланы жақындастырады. Қожа бойындағы алып ұшқан ұмтылыс пен құштарлықтың келесі бір жағы – қоғамға деген қарсылық. Қоғамдағы әділетсіздіктерді (мысалы Жантастың Майқанова апайлары айтқанындай жақсы бала еместігін Қожа да, оқырман бала да таниды), адамдар арасында балалардың кейбір шақтары елуесіз қалуы (мысалы Қожаның анасының колхоз жұмысынан қол босамауы, босаған күнде Қожамен емес, Қаратайдың қасында отыруы), әкесіз өсуі т.б. қарсылықтар әр балада бар, көңіл түпкіріндегі сезімдері. Осыны Қожа әрекеттері арқылы қозғауының өзі де – жазушының кейіпкер бейнесін берудегі шеберлігі де.

Әрекет – кейіпкердің көрінетін мінездерін ғана ашып қоймай, жазушы жасырған, кей тұстары көркемдік тәсіл ретінде таңдаған үлгісі ретінде де қажетті болып шығады.

Қазіргі жаһандану кезінде балалар әдебиетіндегі кейіпкер бейнесі қалай жасалуы керек деген сұрақты жиі қоямыз. Осы тұста балалар әдебиеті мәселелерін мемлекеттік деңгейге көтерген кезеңдер тәжірибесі үлгі болуы керек. Қазақ балалар әдебиетінде қаламгерлер жаппай балалар әдебиетіне ат салысқан кезең осыны еске түсіреді [9, 163 б.].

Халықтық шығармаларды үлгі етіп, балалар бейнесінің үздік үлгілерін жасаған – ХХ ғасырдың 60-90 жылдары [10, 274 б.]. Ал бүгінгі ХХІ ғасырдағы бала бейнесі үшін бұл кейіпкерлер үлгі болғанымен де, сол қалпында көшірілмейтіні анық. Сондықтан да қазіргі балалар әдебиетінде кейіпкер бейнесінің жаңа модельдері де жасалуы тиіс екені анық. Бұл бала бейнесіндегі ересектер ықпалы – баланың өзінің қалауы – балалар ортасындағы әрекет үрдістері негізінде жүргізілуі керек деп есептейміз.

Қорытынды

Балалар әдебиетіндегі кейіпкердің өз ерекшеліктері бар. Бұл ерекшеліктер олардың бастапқыда ересектер қалауымен жасалып, кейіннен қоғамдағы әрекеттерімен анықталады. Кейіпкер мінезін суреттеуде балаларға арналған шығармалар әрекетті басты негіз етіп алады. Себебі балалар қоғамы басқа. Ол ересектер қоғамындай тұрақтылыққа бағынбайды. Балалар әлемі өзгеруді, үнемі дамуда қажет етеді. Сондықтан да кейіпкер бейнесі де тек әрекет үстінде әлдеқайда кең ашылады.

Пайдаланылған деректер тізімі

- 1 **Ахметов, Ш.** Қазақ балалар әдебиеті тарихының очерктері: оқу құралы [Текст]. – Алматы : Мектеп, 1965. – 256 б.
- 2 **Қапасова, Б. Қ.** Қазақ балалар лирикасы (60–90 ж.) : оқу құралы [Текст]. – Павлодар : «ЭКО» ҒӨФ, 2004. – 126 б.
- 3 Алтын абдыра: Қазақ балалар ауыз әдебиеті. Бесік жыры, тұсаукесер, түрлі тақпақтар, төрт түлік жыры, жұмбақтар, жаңылтпаштар, аңыз, ертегілер [Текст]. Жүйелеп құрастырған : О. Асқар. – Алматы: Балауса, 2007. – 496 б.
- 4 **Жұмабаев, М.** Педагогика [Текст]. – Нұр-сұлтан: Сенімен болашақ РҚБ, 2022. – 160 б.
- 5 **Ыбыраев, Ш.** Мәңгі балауса жыр [Текст]. // Кітапта : Ақ сандық, көк сандық: балалар фольклоры (Бесік жырлары, тақпақтар, жаңылтпаштар мен жұмбақтар, ойын өлеңдері мен ойындар, ертегілер. / Құраст., алғы сөзін жазған Ш. Ыбыраев. – Алматы : Жазушы, 1988. – 256 б., суретті.
- 6 **Алтынсарин, Ы.** Таза бұлақ : Өлеңдер, әңгімелер, очерктер, хаттар [Текст]. – Алматы: Раритет, 2008. – 208 б.
- 7 **Әлімбаев, М.** Екі тақтай – бір көпір [Текст]. – Алматы : Балауса, 1992. – 195 б.
- 8 **Соқпақбаев, Б.** Менің атым Қожа [Текст]. – Алматы : Атамұра, 2003. – 304 б.
- 9 **Сұлтанова, Б. М., Бейсеева, Н. Ә., Тойғанбаева, М. Ш.** XX ғасыр басындағы қазақ әдебиеті : оқу құралы [Текст]. – Алматы: Қазақ университеті, 2017. – 282 б.
- 10 **Әлтай, А. Д.** Қазақ балалар поэзиясы: генеологиясы, типологиясы, поэтикалық дамуы : Монография [Текст]. – Астана: Фолиант, 2009. – 384 б.

References

- 1 **Ahmetov, S.** Qazaq balalar ädebieti tarihy nyñ ocherkteri : oqu quraly [Essays on the history of Kazakh children’s literature][Text]. – Almaty : Mektep, 1965. – 256 p.
- 2 **Qapaso va, B. Q.** Qazaq balalar lirikasy (60-90 j.j.): oqu quraly [Kazakh children’s lyrics – 60-90 years)] [Text]. – Pavlodar : «EKO» GÖF, 2004. – 126 p.
- 3 Altyn abdyra: Qazaq balalar auyz ädebieti. Besik jyry, túsaukeser, túrlı taqpaqtar, túrt túlık jyry, júmbaqtar, jañylytpaştar, añyz, ertegiler [Kazakh children’s oral literature. Lullabies, presentations, various poems, four food songs, riddles, misconceptions, legends, fairy tales] [Text]. Júielep qúrastyrǵan : O. Asqar. – Almaty: Balausa, 2007. – 496 p.

4 **Jūmabaev, M.** Pedagogika [Pedagogy] [Text]. – Nūr-sūltan: Senimen bolaşaq RQB, 2022. – 160 p.

5 **Ybyraev, Ş.** Mäñgi balausa jyr [Eternal balausa zhyr // in the book : White chest, blue chest: children's folklore (lullabies, poems, riddles and riddles, game poems and games, fairy tales.] [Text]. // Kitapta: Aq sandyq, kök sandyq : balalar fólklory (Besik jyrlary, taqpaqtar, jañyltpaştar men jūмбақтар, oıyn öleñderi men oıyндар, ertegiler. / Qūrast., alğy sözın jazğan Ş. Ybyraev. – Almaty : Jazuşy, 1988. – 256 p., suretti.

6 **Altynsarin, Y.** Taza būlaq : Öleñder, äñgimeler, ocherkter, hattar [Clean Bulak : poems, stories, essays, letters] [Text]. – Almaty: Raritet, 2008. – 208 b.

7 **Älmabaev, M.** Eki taqtaı – bir köpir [Two boards – one bridge] [Text]. – Almaty : Balausa, 1992. – 195 p.

8 **Soqpaqbaev, B.** Menñ atym Qoja [My Name Is Khoja] [Text]. – Almaty : Atamūra, 2003. – 304 p.

9 **Sūltanova, B. M., Beiseeva, N. Ä., Toiğanbaeva, M. Ş.** XX ğasyr basyndağy qazaq ädebieti: oqu qūraly [Kazakh literature at the beginning of the XX century] [Textboole] [Text]. – Almaty : Qazaq universiteti, 2017. – 282 p.

10 **Ältai, A. D.** Qazaq balalar poeziasy : geneologiasy, tipologiasy, poetikalıyq damuy: Monografıa [Kazakh children's poetry: genetics, typology, poetic development] [Text]. Monografıa – Astana : Foliant, 2009. – 384 p.

Материал 09.06.23 баспаға түсті.

*Б. К. Канасова¹, С. Т. Еликпаев², Р. М. Муталиева³

^{1,2,3}Торайгыров университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар

Материал поступил в редакцию 09.06.23.

ОСОБЕННОСТИ ХАРАКТЕРА ГЕРОЯ В КАЗАХСКОЙ ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

В статье проанализированы особенности характера в казахской детской литературе. Исследования характера персонажа в литературе часто анализируют произведения для взрослых. А исследования образа героя в детской литературе, особенно в казахской литературе, по-прежнему являются областью, требующей широкого рассмотрения. В статье мы сочли правильным проанализировать характеристики характера в казахской детской литературе на основе произведений в народной устной литературе. Образ героя

в народной устной литературе раскрывает целостную личность ребенка.

В детских народных произведениях выбираются классические методы и приемы проявления искусства, художественной самодетельности. Опираясь на особенности естественного развития, ребенка подготавливают к социуму, он познает тайны природы. Познание природы и общества начинается с рождения ребенка.

В детских произведениях образ героя формируется под желанием взрослых, затем постепенно углубляется в среде детского общества, а затем ведет к взрослой среде. Мы предоставили эти особенности в статье через художественную литературу. В ходе анализа были взяты примеры более поздней письменной литературы, наряду с песнями из казахского детского фольклора. При этом лучшими образцами детских произведений были раскрыты особенности создания художественного образа в детской литературе через произведения И. Алтынсарина, Б. Сокпакабаева, М. Алимбаева. Казахская детская литература – это комплексная система, которая служит большой воспитательной школой, которая готовит ребенка к жизни, знакомит с тайнами общества и природы. Возникает также необходимость определения сущности и значения, целей и задач, направлений этой системы в условиях сегодняшней глобализации.

В статье, определяя образ героя в детской литературе, можно сформулировать мысль о представлении моделей создания образа героя в художественной литературе в условиях глобализации. Данная модель должна включать условия общественной деятельности героя, обязанности героя, действия героя и т.д.

Ключевые слова: персонаж, художественный образ, ребенок, особенность, общество, искусство, анализ.

*B. K. Kapassova¹, S. T. Elikpayev², R. M. Mutaliyeva³

*^{1,2,3}Toraighyrov University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.
Material received on 09.06.23.*

FEATURES OF THE CHARACTER OF THE HERO IN KAZAKH CHILDREN'S LITERATURE

The article analyzes the peculiarities of character in the Kazakh children's literature. Character studies in literature often analyze works

for adults. And the study of the image of the hero in children's literature, especially in Kazakh literature, is still an area that requires broad consideration. In the article, we considered it right to analyze character characteristics in Kazakh children's literature based on works in folk oral literature. The image of the hero in folk oral literature reveals the integral personality of the child. In folk works, the child chose classical methods and techniques for the manifestation of art, amateur performance. Based on the peculiarities of the natural development of the child, prepares him for society, learns the secrets of nature. The recognition of nature and society as a hero begins with the birth of a child.

In children's works, the image of a child first begins with the desire of adults, gradually deepening into its own environment of a small society in a children's environment, and then goes and leads to an adult environment. We have provided these features in the article through fiction. During the analysis, examples of later written literature were taken, along with songs from Kazakh children's folklore. At the same time, the best examples of children's works revealed the peculiarities of creating an artistic image in children's literature through the works of I. Altynsarin, B. Sokpakhbayev, M. Alimbayev. Kazakh children's literature is a complex system that serves as a large educational school that prepares the child for life, introduces the secrets of society and nature. There is also a need to define the essence and meaning, goals and objectives, directions of this system in today's globalization.

In the article, defining the image of the hero in children's literature, it is possible to formulate the idea of presenting models for creating the image of the hero in fiction in the context of globalization. This model should include the conditions of the hero's social activity, the duties of the hero, the actions of the hero, etc.

Keywords: character, artistic image, child, peculiarity, society, art, analysis.

Теруге 09.06.2023 ж. жіберілді. Басуға 30.06.2023 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

3,18 МБ RAM

Шартты баспа табағы 22,79. Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген: А. К. Темиргалинова

Корректорлар: А. Р. Омарова, Д. А. Кожас

Тапсырыс № 4100

Сдано в набор 09.06.2023 г. Подписано в печать 30.06.2023 г.

Электронное издание

3,18 МБ RAM

Усл. печ. л. 22,79. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка: А. К. Темиргалинова

Корректоры: А. Р. Омарова, Д. А. Кожас

Заказ № 4100

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.vestnik.tou.edu.kz